

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ КІБЕРНЕТИКИ ТА
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

«ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ І УПРАВЛІННІ»

ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТУДЕНТСЬКИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК 2

Одеса
2020

ТУРИСТИЧНІ КЛАСТЕРИ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ

Балєсна А. С.¹, Орлик О. В.²

1 – студентка 3 курсу 10 гр., факультет міжнародної економіки,

2 – канд. екон. наук, доцент, кафедра економічної кібернетики та інформаційних технологій
Одеський національний економічний університет, м. Одеса

АНОТАЦІЇ

Балєсна А. С., Орлик О. В. Туристичні кластери та економічна безпека підприємств індустрії туризму. В статті розглядається зв'язок економічної безпеки підприємств з їх конкурентоспроможністю. Визначено особливості туристичних кластерів, як одного з інструментів підвищення економічної безпеки і конкурентоспроможності підприємств індустрії туризму. Проведено аналіз структури туристичних кластерів. Наведено приклади туристичних кластерів в Україні. Розкрито переваги кластерної моделі організації туристичної індустрії.
Ключові слова: економічна безпека, конкурентоспроможність підприємства, туристичні кластери, туристична індустрія.

Balesna A. S., Orlyk O. V. Туристические кластеры и экономическая безопасность предприятий индустрии туризма. В статье рассматривается связь экономической безопасности предприятий с их конкурентоспособностью. Определены особенности туристических кластеров, как одного из инструментов повышения экономической безопасности и конкурентоспособности предприятий индустрии туризма. Проведен анализ структуры туристических кластеров. Наведены примеры туристических кластеров в Украине. Раскрыты преимущества кластерной модели организации туристической индустрии.
Ключевые слова: экономическая безопасность, конкурентоспособность предприятия, туристические кластеры, туристическая индустрия.

Balesna A. S., Orlyk O. V. Tourism clusters and economic security of tourism industry enterprises. The article deals with the link between the economic security of enterprises and their competitiveness. The features of tourism clusters are identified as one of the tools for increasing the economic security and competitiveness of the enterprises of the tourism industry. The structure of tourist clusters is analyzed. Examples of tourist clusters in Ukraine are given. The advantages of the cluster model of organization of tourist industry are revealed.
Keywords: economic security, competitiveness of the enterprise, tourist clusters, tourism industry.

Балєсна А. С., Орлик О. В. Туристичні кластери та економічна безпека підприємств індустрії туризму // Інформаційні технології в економіці і управлінні : зб. наук. студ. праць. Одеса : ОНЕУ, 2020. Вип. 2. С. 76–82.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В сучасних умовах забезпечення економічної безпеки виступає важливим чинником підвищення конкурентоспроможності підприємств індустрії туризму, гарантом економічного зростання і підтримки економічної незалежності. Конкурентоспроможність і економічна безпека є органічно пов'язаними категоріями. Якщо підприємство не забезпечило своєї економічної безпеки, воно не зможе утримати та в повному обсязі використати й свої конкурентні переваги, і, отже, неминуче втратить конкурентоспроможність [1]. Одним з напрямків підвищення економічної безпеки підприємств індустрії туризму виступає створення туристичних кластерів. Актуальність теми полягає в тому, що завдяки функціонуванню туристичних кластерів, підприємства та організації, що входять до них, мають можливість стати більш конкурентоспроможними, стійкими і життєздатними в умовах постійно виникаючих зовнішніх і внутрішніх загроз.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Теоретичні аспекти створення кластерів досліджували М. Портер, Н. Бондарчук, М. Войнаренко, В. Горлачук, С. Соколенко та ін. Кластерні утворення в туристичній сфері досліджені З. Адамановою, Ю. Ніколаєвим, Г. Петіною, І. Потаповою, А. Требухом та іншими дослідниками. Особливостям розвитку туристичної та готельно-ресторанної сфери, туристичних кластерів в Одеській області присвячені статті В. Семенова, І. Давиденко, О. Михайлюк.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання щодо ролі туристичних кластерів у підвищенні економічної безпеки підприємств та їх конкурентоспроможності є актуальними і вимагають подальшого дослідження, незважаючи на досить значний внесок інших науковців у вирішення даної проблеми.

Мета статті. Метою даної статті є визначення особливостей та переваг туристичних кластерів, як інструмента підвищення економічної безпеки і конкурентоспроможності підприємств індустрії туризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблеми забезпечення економічної безпеки виникають перед кожним підприємством індустрії туризму не тільки в кризові періоди, але і при роботі в стабільному економічному середовищі. Конкурентоспроможність є метою і показником ступеня розвитку підприємства, а економічна безпека являє собою важливу умову її існування.

Економічну безпеку в системі управління підприємством можна визначити як [9]:

- стан захищеності власників, керівництва і персоналу підприємства, матеріальних цінностей, фінансових та інформаційних ресурсів від внутрішніх і зовнішніх загроз;
- організовані дії, що забезпечують узгодженість функціонування всіх служб, підрозділів та співробітників з метою усунення різних загроз діяльності підприємства;
- певну сукупність взаємопов'язаних елементів (заходів організаційно-економічного і правового характеру), які при досягненні підприємством

основних цілей бізнесу забезпечують його безпеку від реальних або потенційних загроз, що можуть призвести до економічних втрат.

Як складна соціально-економічна система, система економічної безпеки суб'єкта господарювання має індивідуальні особливості і еволюціонує під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів загроз економічній безпеці, які прямо або побічно впливають на економічну безпеку, ступінь захищеності об'єктів безпеки [2].

Причини загроз економічній безпеці підприємств багато в чому обумовлені не тільки їх внутрішніми помилками, але і помилками в області управління з боку держави. Внаслідок цього, несприятливими чинниками відносно економічної безпеки підприємств можуть стати:

- втрата позицій на ринку і скорочення кількості вітчизняних підприємств в умовах євроінтеграції країни;

- зростання ресурсомісткості виробництва внаслідок збільшення цін на енергоресурси;

- поширення тіньового та необлікованого секторів;

- зниження рівня конкурентоспроможності економіки внаслідок неналежної інноваційної активності вітчизняних підприємств;

- аморфність поточної науково-промислової політики;

- високоризикова кредитно-грошова політика уряду в банківській сфері, на фондовому і валютному ринках, неефективна податкова система;

- руйнування системи відтворення виробничого потенціалу (в першу чергу, його активної частини) внаслідок низької інвестиційної активності;

- зростання інфляції і відсутність нормального інвестиційного клімату в реальному секторі економіки, надання переваги поточним витратам на шкоду капітальним;

- створення умов, що сприяють присвоєнню та вивезенню фінансових ресурсів за кордон;

- втрата державного контролю природних монополій, ослаблення регулюючої ролі держави в їх цінній політиці;

- слабка вбудованість в світову економіку (невідповідність науково-технічного рівня більшості видів промислової продукції передовим зарубіжним зразкам, низька частка іноземних субсидій у національному багатстві) [3; 4].

Серед чинників, які сприятимуть зміцненню економічної безпеки підприємств, найвагомішими є:

- підвищення рівня доступності підприємств до фінансово-кредитних ресурсів;

- зниження рівня енерго- та ресурсомісткості вітчизняного виробництва, підвищення конкурентоспроможності підприємств;

- популяризація продукції вітчизняних підприємств на зовнішньому ринку;

- розвиток інвестиційної активності підприємств;

- підвищення якості системи управління підприємствами;

- посилення фізичної безпеки та захищеності підприємств, їх

персоналу, безпосередньо підприємців та комерційної інформації підприємств;

- удосконалення системи захисту права власності;
- загальноекономічна стабілізація та підвищення платоспроможності населення [3].

Усвідомлення чинників, які постійно впливають на економічну безпеку підприємств, дає змогу врахувати їх під час формування політики державного регулювання розвитку підприємництва та підвищити їх ефективність.

В умовах сьогодення туристичні кластери являють собою один з інструментів підвищення економічної безпеки підприємств індустрії туризму, сприяючи підвищенню їх конкурентоспроможності, стійкості та життєздатності в умовах постійно виникаючих зовнішніх і внутрішніх загроз.

Туристичний кластер (англ. cluster – «гроно», «група», «скупчення») – це концентрація на певній території підприємств індустрії туризму, які взаємодіють між собою з метою створення туристського продукту [10]. Групи підприємств спільно використовують туристські ресурси, інфраструктуру, ринок праці та взаємодоповнюють один одного.

Існує ще багато визначень даного терміну, з яких можна зробити висновок, що головними умовами виділення кластеру є територіальна ознака та галузева спорідненість підприємств. В сучасних умовах розвитку світового господарства кластери виникають не тільки в традиційних галузях економіки, а і у сфері послуг, а отже і в туристичній індустрії. В туризмі кластер трактується як система взаємодії туристичних підприємств, що сконцентровані географічно, і які використовують спільні туристичні ресурси.

В структурі туристичного кластеру доцільно виділяти декілька основних секторів (табл. 1).

Таблиця 1

Структура туристичного кластера (розроблено на основі [6; 10])

Сектори	Характеристика
1	2
Виробництва туристичних послуг	Сектор об'єднує підприємства, які безпосередньо створюють туристичний продукт. Перш за все – туроператори та турагенти. Сюди відносять установи індустрії гостинності (заклади розміщення, харчування), компанії, які забезпечують перевезення туристів (залізниці, авіакомпанії тощо), заклади з організації дозвілля туристів (музеї, театри і т. д.; заклади розваг; природоохоронні установи – заказники, національні природні парки тощо).
Сервісний	Сектор включає навчальні заклади туристичного профілю, страхові компанії тощо. Ці підприємства надають освітні, фінансові, страхові послуги іншим компаніям кластеру.

1	2
Допоміжний	Сектор складається з трьох головних елементів: підприємств з виробництва товарів туристичного призначення, сувенірів тощо; поліграфічних та картографічних організацій, телерадіокомпаній; органів державної влади, регіональних установ з туризму.
Забезпечення життєдіяльності туркластеру	До складу сектору входять маркетинговий, рекламно-інформаційний, логістичний та юридично-аудиторський відділи. Даний сектор пов'язує між собою інші сектори, забезпечуючи їх взаємодію та спільну діяльність.

При цьому варто зазначити, що така структура туристичного кластеру не є сталою, оскільки склад учасників кластеру може розширюватися. Кордони туристичного кластеру постійно змінюються, тому що завжди з'являються нові підприємства, розвиваються нові напрямки діяльності, змінюється ринок та умови його функціонування. Все частіше встановлюються зв'язки з іншими кластерами економіки (найчастіше з продовольчими, автомобільними, медіа-кластерами).

Створення кластерів є координацією спільних зусиль, що веде до підвищення якості туристичних послуг та більш ефективного використання ресурсів, а це в кінцевому підсумку сприяє підвищенню економічної безпеки та конкурентоспроможності підприємств індустрії туризму.

Основними перевагами туристичного кластеру є:

- застосування ефекту масштабу, коли економічна ефективність спільної діяльності об'єднаних у туристичний кластер підприємств є вищою порівняно з відокремленою діяльністю;
- взаємовигідне співробітництво: обмін інформацією, технологіями, досвідом, підвищення кваліфікації працівників;
- максимальне та ефективне використання ресурсів;
- підвищення привабливості територій для інвестування;
- розширення доступу до інновацій, що досягається внаслідок зустрічних між-фірмових потоків ідей та інформації;
- розширення асортименту туристичних послуг та підвищення їх якості;
- учасники кластеру отримують більше можливостей та вищі прибутки;
- зменшення собівартості послуг внаслідок спільного використання туристичних ресурсів і туристичної інфраструктури, розширення кола конкуруючих між собою постачальників і споживачів туристичних послуг;
- створення нових робочих місць шляхом залучення працівників різних видів економічної діяльності в обслуговування туристів;
- формування локального галузевого ринку праці, що дає змогу здійснювати обмін співробітниками, їхнє стажування, підвищення кваліфікації;
- учасники кластеру отримують змогу ефективніше відстоювати свої інтереси на рівні місцевих органів влади, а також брати участь у великих інвестиційних програмах.

Підприємства, які входять до туристичного кластеру економічно самостійні та отримують додаткові переваги від координації дій, спрямованих на підвищення ефективності та конкурентоспроможності кожного з учасників. Синергетичний ефект досягається: за рахунок зменшення витрат на надання рекреаційних послуг; за рахунок збільшення та стабілізації надходжень [11].

Зважаючи на це, туристичні кластери створюються та діють на території України. За даними пошуку в базі системи Youcontrol (<https://youcontrol.com.ua/>) станом на грудень 2019 року в Україні діють ряд туристичних кластерів, серед яких:

- Славутицька міська громадська організація «Туристичний кластер "Славутич"» (Київська обл., м. Славутич).
- Асоціація «Волинський туристичний кластер» (Волинська обл., м. Ковель).
- Азовський обласний туристичний кластер «Чорна перлина» (Донецька обл., Мангушський район, смт. Ялта).
- Громадська організація «Туристичний кластер Райхенбах» (Львівська обл., Миколаївський район, с. Бродки).
- Туристичний кластер «Кам'янець» (Хмельницька обл., м. Кам'янець-Подільський).
- Полтавська регіональна громадська організація «Обласний туристичний кластер» (Полтавська обл., м. Полтава).
- Громадська організація «Туристичний кластер "Кам'янецький дивокрай"» (Хмельницька обл., Кам'янець-Подільський район, с. Колибаївка).
- Громадська організація «Туристичний кластер "Посулля"» (Сумська обл., Недригайлівський район, смт. Недригайлів).

З метою створення сприятливих умов щодо розвитку туристичних кластерів на території України ми вважаємо за необхідне реалізацію комплексу заходів на рівні національної економіки:

- розробка й удосконалення законодавства з питань створення та регулювання діяльності кластерів в Україні;
- інформування потенційних учасників щодо переваг туристичних кластерів;
- державна підтримка розвитку туристичних кластерів, зниження адміністративних бар'єрів;
- підвищення ефективності системи навчання і підготовки спеціалістів у сфері туризму та готельно-ресторанної справи тощо.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, кластерна модель розвитку активізує підприємницьку діяльність у сфері туризму, сприяє створенню нових робочих місць, зростанню доходів місцевого населення та наповненню бюджетів, покращенню якості туристичних продуктів тощо. Функціонування туристичних кластерів сприяє ширшому використанню інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій, підвищенню рівня кваліфікації й інтелектуального потенціалу кадрів, зайнятих у туристичній галузі. Функціонування регіонального туристичного кластеру відбувається в активній взаємодії з соціально-культурним та екологічним середовищем.

Для України досить перспективними є кластери сільського зеленого туризму. Величезні передумови для їх розвитку мають ряд регіонів країни, які славляться своєю колоритністю та красою природи. Виходячи з цього, подальших досліджень потребують питання щодо особливостей створення та функціонування в країні кластерів сільського зеленого туризму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Христенко Л. М., Михайліченко А. І Зв'язок конкурентоспроможності та економічної безпеки підприємства. URL: http://thesis.at.ua/publ/2014_r_bezpekoznavstvo_teorija_ta_praktika_15_03_15_04/khristenko_l_m_mikhajlichenko_a_i_zv_jazok_konkurentos_promozhnosti_ta_ekonomichnoji_bezpeki_pidpriemstva/10-1-0-326 (дата звернення 06.12.2019)
2. Орлик О. В. Аналіз факторів впливу на економічну безпеку підприємств та методи захисту від загроз і нейтралізації їх наслідків // Тренди та інновації в сучасній економіці : колективна монографія / За ред. О. С. Іванілова. Харків : ХНУБА, 2015. С. 154–165.
3. Передумови та чинники економічної безпеки підприємницької діяльності. URL: https://pidruchniki.com/1176032060975/ekonomika/peredumovi_chinniki_ekonomichnoyi_bezpeki_pidpriyemnitskoyi_diyalnosti (дата звернення 06.12.2019)
4. Бендиков М. А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития // Менеджмент в России и за рубежом. 2000. № 2. URL: <http://www.mevriz.ru/articles/2000/2/1507.html> (дата звернення 06.12.2019).
5. Соколенко С. І. Створення міжнародних кластерів у галузі зеленого туризму (частина перша). URL: <http://ucluster.org/sokolenko/2009/09/stvorenniya-mizhnarodnykh-klasteriv-u-galuzi-zelenogo-turizmu-chastina-persha/> (дата звернення 06.12.2019)
6. Ковальва Ю. М., Алишева Н. В. Практичні приклади функціонування кластерів у світі // Механізм регулювання економіки. 2008. № 3 (2), Т.1. С. 92–100.
7. Гонтаржевська Л. І. Ринок туристичних послуг в Україні : навч. посіб. Донецьк : Східний видавничий дім, 2008. 180 с.
8. Портер М. Международная конкуренция / Пер. с англ. М. : Международные отношения, 1993. 896 с.
9. Орлик О. В. Економічна безпека як чинник підвищення конкурентоспроможності підприємств // Моніторинг, моделювання та менеджмент емерджентної економіки : зб. наук. пр. Сьомої Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса-Черкаси, 23-25 трав. 2018 р.). Черкаси : Видавець Вовчок О.Ю., 2018. С. 196–200.
10. Туристичний кластер. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Туристичний_кластер (дата звернення: 10.12.2019).
11. Кокорева О. В. Економічна безпека туристичного підприємства в системі державного управління. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/02/098.pdf> (дата звернення: 10.12.2019).
12. Орлик О. В. Механізм розвитку кластерних структур та стадії їх життєвого циклу // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Економіка. 2012. Вип. 6 (3). Т. 20. № 10/1. С. 30–37.
13. Орлик О. В. Кластери – нова ринкова форма економічного розвитку територій // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. 2012. Вип. 3 (46). Ч. 2. С. 108–115.